

אלא בעל הגמרא הוא שאומר שיש גורסים בברייתא 'טהור' במקום 'טמא'. וכן משמע בתוס' ובשאר פוסקים. ומכאן יש ללמוד ללשון זו שבשאר מקומות (ערש"ש).

'עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם, וכמה? אמר ר' יהושע בן לוי: עד שנים עשר חדש' – זכר לדבר: בתי ערי חומה, גאולתם עד שנים עשר חדש, וכפי שבאר הרמב"ן ז"ל שעד שנה תמימה הוא זוכר עוד בנכס שלו (עפ"י דובב מישרים ח"א פו. ודגו מכאן הפוסקים לענין דינים נוספים, שבשיעור זמן זה נשתקע דבר, ע"ש ובשו"ת אחיעזר ח"ד נח).

דף נח

'אמר ליה אסור אפילו בהנאה... מתניתא דאגרדמים עובד – כוכבים שקדה במינקת והעלה, או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית – זה היה מעשה ואסרוהו... תיובתא דרבא. תיובתא' – מסקנת הסוגיא שייך שנגע בו נכרי לצורך מסוים, כגון ששכשך בחבית להראות שיש בה יין, או שטועמו – נאסר בהנאה. ומבואר בראשונים הטעם; חוששים שבאותה שעה שנגע כוונתו היתה לשם ע"ז, גם אם נראה שנגע בו לצרכים אחרים.

ואולם אין זה כלל מוחלט, כי במקום אחר מבואר (לעיל נז. ולהלן ס:) שייך שנגע בו הגוי לצורך מדידה וכדומה – מותר בהנאה. וחילק הר"ן שכל דבר שעושה לצרכו של ישראל – אין חוששים לניסוך, אבל לצורך עצמו, כגון כאן – חוששים.

והרא"ש (סימנים י יז) חילק בין מעשה שהוא טרוד בו, שאין לתלות שמא ניסך, ובין מעשה שאין בו טרדה, שאינו רחוק לומר שכיוון לע"ז.

[עוד כתב הרא"ש (ה) טעם נוסף; בכגון זה שהגוי שכשך בחבית להראות שיש בה יין, שמא מתוך כעסו על בעל החנות שכחד ממנו את היין, בכוונה רצה לאסרו עליו כדי שימכרו לו. וכן באגרדמים, יש לתלות בניסוך כי כך דרכם לנסך מה שהם שותים, והרי בעל היין אינו מפסיד בכך אם ניסך מה ששתה. (וכן נראית כוונת התוס' בד"ה שקדה, במה שחילקו בין מדידה בקנה לקדה במינקת על מנת לשתות. אך שמא כוונתם לסברת הר"ן).

ואולם החזו"א (מז, ט) הוכיח שהרא"ש לא נקט טעמים אלו כעיקר הקובע להלכה, אלא עיקר הטעם הוא שכל שאינו טרוד במלאכתו – חוששים לניסוך].

הגאון בעל נודע ביהודה (קמא יז"ד לט) דן בנכרי ששאב יין במינקת בפיו, כדי להוריקו מחבית לחבית; וכתב להתיר את היין שהורק אל החבית האחרת ונתערב שם ביין אחר [מדובר שיש ששים כנגדו, ובעלמא אין אנו סומכים בסתם יינם להתירו בששים אלא במקום הפסד. ובנידון השאלה שם לא היה הפסד, ע"ש]. וזהו תורף דבריו:

נכרי שהעלה יין במינקת יש לדון בו מצד שלש חששות:

א. משום נגיעה ע"י דבר אחר, שבהכנסת המינקת ליין הרי הוא נוגע ביין ע"י המינקת. ב. הנגיעה שבפיו, כששואב. ג. משום פעולת העלאת היין מן החבית למינקת ע"י שאיפת אויר – שמא יש לדמותו ל'כחו'; –

והנה מצד נגיעה ע"י דבר אחר' כתב להוכיח מדברי התוס' (בד"ה שקדה) שאם מטרת שאיבתו היא כדי

להוריק מחבית לחבית ולא כדי לשתותו – הרי זה כדין מדדו בקנה (נו. ס:) שמותר בהנאה כנ"ל, כיון שטרוד במלאכתו. ורק אם כוונתו לטעום יש לאסור, שחוששים שמא ניסך בשעה ששותה (כמו שכתב הרא"ש בס' ח. ו) ואף על פי שאין לנו לדמות מדעתנו הפעולות השונות, לומר שגם פעולה כזו בכלל טירדה שאין בה חשש ניסוך, מ"מ יש לסמוך על סברא זו לענין התר התערובת, שבלאו הכי הדבר מותר במקום הפסד.

ומצד מגע פיו – בנידון שלפנינו אין חשש, שהרי אין כוונתו להעלותו עד לפיו, אלא להוריקו לחבית אחרת, ולכן גם אם ארע שנגע בפיו – הרי זה מגע שלא בכוונה, שמותר בהנאה.

ומצד עצם שאיבת היין והעלאתו מכה שאיפת פיו – כיון שאין דרך ניסוך במציצה, ואין חשש ניסוך בעצם מעשה זה, אין לבוא ולדון אלא משום 'כחו' – ונראה שאין זה נחשב 'כחו', מפני שהוא אינו אלא יוצר חלל ריק, 'ועל ידי שאין ריקות בעולם לדעת הפילוסופים הראשונים, אי אפשר לחלל המינקת להשאר ריקה ומוכרח היין מעצמו להמשך למעלה למלא מקום שנשאר ריק מהאוויר, ואם כן היין אינו נמשך מכה האדם המוצץ רק הרוח (=האוויר) הוא שיוצא מכחו', אלא שאולי יש לדון מצד 'כח כחו'. וכתב שם להוכיח מהרשב"א אחת משתי הנחות אלו: או שכח כחו מותר, או אף אם אסור, בכגון זה ששואף, גרע עוד מכה כחו, ע"ש.

א. יש להעיר שהסברא שכתב שטרוד בעבודתו, לכאורה היא מועילה גם לנידון החשש השלישי; שלכך אין לאסור מטעם כחו, כיון שכוונתו לדבר אחר וטרוד בו. ואין צורך לסברא המחודשת ששאיפה אינה נחשבת 'כחו'.

ובעצם סברתו שאין שאיפתו נחשבת 'כחו', יש לדון בדבר מצד הסברא שמ"מ השאיבה נחשבת באה מכה האדם, כשם שההופך חבית על פיה והיין נשפך ממנה, אין אנו מיחסים זאת לכח הטבע המושך למטה, אלא ל'כחו' של האדם, כיון שהוא משתמש בכח המשיכה של הארץ, כמו כן כשמרוקן את החלל מאוויר מתיחסת פעולת השאיבה אל האדם. וגם משמע לכאורה משיטת הר"ח גבי בת תיהא (להלן סו) ששאיבתו בקנה החלול את היין נחשבת כ'כחו'.

ב. עוד יש להעיר ע"ד הנוב"י, שלשיטת הר"ן אין הדבר תלוי בטירדה אלא אם עושה לצורך עצמו או לצורך הישראל. ובנידון המעשה שבא לפניו, עשה זאת הנכרי לצורך עצמו, לגביית חובו. ואם כן לפי הר"ן לכאורה יש לאסור בהנאה. אלא שהפוסקים נקטו לעיקר כדברי הרא"ש. ע' יו"ד קכד, יט.

ג. לפי מה שכתב הנוב"י עצמו (תנינא סח) שמעיקר הדין נראה שסתם יינם בזמן הזה בטל בששים אפילו שלא במקום הפסד, אין צורך לכל מה שכתב כאן אלא לרווחא דמלתא.

וע' חו"א (מת, י) שחלק על התר זה ונקט שסתם יינם היות והוא אסור בהנאה שלא במקום הפסד, הרי הוא אסור במשהו ואינו בטל בששים אלא במקום הפסד. ואולם במגע נכרי ביין שלנו צידד להקל בזה אף במקום שאין הפסד. וכזה הוא הנידון הנ"ל שבנוב"י. ואם כן, גם בלתי הסברות שהזכיר, יש להתיר היין שעבר ע"י שאיבת הנכרי ונתערב בששים.

ד. על שאר דברי הנוב"י באותה תשובה – ע"ע חו"א מט, יד.

'אימר דאמרי אנא לבר מדמיה' – פרש"י, מפני הבושה אמר כן. ויש כיוצא בזה בברכות מג: 'ילא היא, לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד' וברש"י. – משמע שמותר לשנות מן האמת מפני הבושה. אולם יש שכתבו שאף באופנים שמותר לשנות, כגון מפני הבושה, כבוד הבריות או צניעות – אין להוציא שקר גמור מפיו אלא יאמר בלשון שיכולה להשתמע לכאן ולכאן (ע' בן יהודע ב"מ כג; שו"ת שבט הלוי ח"ה ב. וע"ע במובא ביוסף דעת ב"מ כג וסנהדרין סח). וצ"ע לישב הדבר עם סוגיתנו.

על תופעת חזרתיו של רבא מדבריו, אף בהוראות שהורה למעשה – כמו כאן ולהלן סה: – ע' במובא ביוסף דעת קדושין לב:

(ע"ב) 'זהא קא נגע ביה בנטלא' – יש מפרשים, שנוגע ביין על ידי הנטלא (=הכלי הקטן שנוטל בו יין

מן החבית), ואמנם אינו נוגע בו בגופו, אך נגיעה על ידי דבר אחר דינה כנגיעה בגופו, ולכך אוסר את היין בשתיה הגם שנוגע שלא בכוונה (כן פרש רש"י וכמה מהראשונים).
ואולם רבנו תם (בתוס' לעיל נז. ד"ה ה"ג) פרש שנוגע ביין עצמו [וגם אם נגרוס 'בנטלא' הכוונה היא שנוגע באצבעותיו ביין שבתוך הנטלא, שהוא מלא על גדותיו], אבל נגיעה ע"י דבר אחר שלא בכוונה (וכמו כאן, שסבור שהוא שר) – התיר רבנו תם אף בשתיה.

'לא צריכא דקא מוריק אורוקי, והוה ליה כחו שלא בכוונה' – ובטעם החכם שאסר מפני שהגוי ידע שהוא יין, נחלקו הדעות; יש אומרים שהטעם הוא מפני שעשה זאת בכוונה, ואפילו לא נגע ביין בידו אוסר ע"י כחו אף בהנאה (כן נקטו בתוס' כאן, הרא"ש, התרומות, הסמ"ג, ועוד. וכן כתב הטור. והכי קיימא לן – ע' נקה"כ על הט"ז ככד סק"ל; חזו"א מז, יא מט, ה).

ויש מפרשים הטעם שאסר בהנאה, כי חוששים שמא נגע ביין עצמו ולא שמו לב בדבר, שהרי סברו שהוא ישראל שאינו אוסר ולא השגיחו עליו. אבל אם ודאי לא נגע – אין כחו אוסר בהנאה אלא אם מנסך בפירוש לשם עכו"ם, אבל לא בסתמא (כן כתבו רבנו תם והרשב"א (בחי'דושי, וכן יש לדייק משובתו – ח"א תשיר) ועוד. וכן משמע בתוס' להלן נט: סד"ה ה"ג ובהגהת הב"ח שם. וכן מדוקדק מלשון התוס' ס. ד"ה ואי [ואולם הרא"ש שם כתב לאסור בהנאה, כשיטתו]. וכן משמע מרש"י (בד"ה סלקא) וכמוש"כ התוס' בשמו. מאידך מדברי רש"י בע"א (ד"ה מאי לאו, וכמו שדייקו התוס' שם מדבריו) נראה שעכו"ם שטעם יין והחזירו לחבית יין, נאסר היין שבחבית בהנאה בגלל כחו ולא רק משום תערובת. וכיו"ב הקשו התוס' (ד"ה אלא) מרש"י לקמן ס. וצ"ב).

אך כל זה אמור בנגיעה [ע"י דבר אחר] בכוונה לצורך כלשהו, אבל שלא בכוונת נגיעה, אם נגע ע"י דבר אחר – אנו מקלים כפי המתירים בשתיה (כשיטת רבנו תם המובאת לעיל).

וכתב הרמ"א (קכד, כד. ומקור הדבר במרדכי ובהגהות אשרי. וע"ע בתוס' לעיל נז: ד"ה לאפוקי) שבזמן הזה שהאומות אינם עובדי כוכבים, לעולם אנו דנים את נגיעתם כנגיעה ללא כוונה, כיון שאין לנגיעתו שום זיקה לניסוך. ולכן גם כשמכוין ליגע גידון כאינו מכוין ליגע, וכל שעל ידי דבר אחר – מותר בשתיה. אלא שכתבו הפוסקים שאין להורות ולפרסם קולא זו, ואסור לאמרה בפני עם הארץ. (וע' בשו"ת מהרי"ל (לח) שכתב שלענין מעשה יש להתיישב בדבר).

דף נט

'לא צריכא דטפחינהו בידיה' – ולא שטפחם לשם ע"ז, כי אז אפילו מים של רבים או של חברו נאסרים, אלא הטפיחה מוציאתם מחיבורם בלבד, ואח"כ עבדם ללא עשיית מעשה במים (עפ"י ריטב"א). בבאור דברי הרמב"ם (עכו"ם ח, א), ע' בספר אבי עזרי קמא ח, ג.

(ע"ב) 'אמר רב אשי: האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה, אע"ג דלזבוניה לעובד כוכבים אחרנא אסור, שרי ליה למישקל דמיה מההוא עובד כוכבים. מ"ט מיקלא קלייה' – יש מדייקים: דוקא שניסך בכוונה ובמידה כדי לאסרו, שאם ישראל היה עושה כן היה חייב בתשלומין, הלכך מותר לקחת ממנו דמים ואין זה נהנה מאיסורי הנאה. אבל ניסך שלא בכוונה – אסור לקחת ממנו, שהרי גם את ישראל אין יכול לתובעו (דעה זו מובאת בראב"ד, ברשב"א ובריטב"א. וכן משמע בתוס'. וכן דייק המאירי מדברי הרמב"ם).